

พระพิฆเนศ

นำเสนอเมื่อ : 31 ก.ค. 2551

พระวิฆเนศวร (พิฆเนศ, พิชเนศวร, พระคเณศ, คณปติ)

เทพแห่งศิลป์ ปัญญา และความรู้

บทบาทความสำคัญของพระพิฆเนศ คนไทยคุ้นเคยกับบรรดาเทพเจ้าทั้งหลายมาช้านาน แต่ในบรรดาเทพเจ้าทั้งหมด คนไทยรู้จักพระพิฆเนศมากที่สุดเพราะท่านเป็นมหาเทพที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตคนไทยมากที่สุดจนกล่าวได้ว่าคนไทยยอมรับในองค์พระพิฆเนศเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นตราประจำกรมกองต่าง ๆ มากมาย พระพิฆเนศเป็นเทพแห่งปราชญ์และความรอบรู้ต่าง ๆ เป็นเทพแห่งขจัดอุปสรรคความขัดข้อง ดังนั้นหากผู้ใดเป็นผู้รู้และต้องการประสบความสำเร็จต่อกิจการทั้งปวงมักจะบูชาพระพิฆเนศก่อน ในอินเดียเองก็มีแนวความเชื่อในเรื่องพระพิฆเนศในทุกลัทธิศาสนาไม่ว่าลัทธิที่ถือองค์พระศิวะเป็นใหญ่ นับถือพระพรหมเป็นใหญ่หรือพระนารายณ์เป็นใหญ่ ทุกลัทธิล้วนให้ความสำคัญต่อพระพิฆเนศทั้งสิ้น ด้วยทุกตำราได้กล่าวถึงที่มาของพระพิฆเนศไว้อย่างสูง สำคัญและฤทธิ์มากมีความเฉลียวฉลาดมีคุณธรรม คอยช่วยเหลือปกป้องปราบปรามสิ่งชั่วร้ายและเป็นยอดกตัญญูแม่พระพิฆเนศจะเป็นเทพที่มีความเก่งกาจสามารถ ยิ่ง แต่ก็ยังเป็นเทพที่สงบนิ่งไม่เยอหยิ่งทรนงอันเป็นคุณสมบัติอันประเสริฐอีกประการหนึ่งของผู้ยิ่งใหญ่อย่างแท้จริง จึงกล่าวได้ว่า พระพิฆเนศเป็นมหาเทพที่ดีพร้อมครบถ้วนด้วยความดีงามสมควรแก่การยกย่องบูชาเป็นนิจ แม้แต่องค์พระศิวะมหาเทพผู้สร้างและพระบิดาแห่งองค์พระพิฆเนศก็ยังกล่าววว่า “ไม่ว่าจะกระทำการสิ่งใดหรือทำพิธีบูชาใด ให้ทำการบูชาพระพิฆเนศก่อนกระทำการทั้งปวง “ผู้ใด ต้องการความสำเร็จ ให้บูชาพระพิฆเนศ” “ผู้ใด ต้องการพ้นจากความขัดข้องทั้งปวง ให้บูชาพระพิฆเนศ”

ฐานะและสถานภาพของพระพิฆเนศ

เนื่องจากพระคเณศเป็นเทพที่มีสถานภาพแห่งความเป็นสากล ศาสนิกชนและผู้คนทั่ว ๆ ไปต่างเคารพนับถือพระองค์ว่าเป็นเทพที่สำคัญ อันจะอำนวยพรประสิทธิ์ประสาทผลในด้านต่าง ๆ แทบจะทุกด้าน และผู้เลื่อมใสพระองค์ก็มีตั้งแต่ชนชั้นล่างสุดจนถึงชนชั้นปกครอง ทุกสาขาอาชีพ ไม่มีขีดจำกัดหรือกฎเกณฑ์ ห้ามเหมือนอย่างมหาเทพหรือพระมหาเทวีบางพระองค์ จึงพอจะสรุปถึงฐานะของพระคเณศในด้านต่าง ๆ ได้ดังนี้ ๑. พระคเณศในฐานะเทพขจัดอุปสรรค ในสมัยก่อนพ่อค้าต่าง ๆ เวลาไปเพื่อติดต่อค้าขายในแถบคาบสมุทรอินโดจีน มักจะพกพาพระคเณศติดตัวมาบูชาเพื่อคุ้มครองป้องกันภัยและช่วยอำนวยความสะดวกในการเดินทาง ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา จึงมีการนิยมสร้างรูปเคารพพระคเณศขึ้นมาเพื่อประทานความสำเร็จและขจัดอุปสรรคโดยเฉพาะในด้านการค้าและก

ารประกอบธุรกิจต่าง ๆ ในบริษัทใหญ่ ๆ หรือโรงแรมใหญ่ ๆ ในปัจจุบัน ๒. พระคณศในฐานะเทพบริวาร
ในฐานะที่พระคณศเป็นพระโอรสของพระศิวะมหาเทพและพระอมมาหาเทวี

ท่านจึงได้ฐานะเป็นเทพบริวารให้กับมหาเทพทั้งสอง

ด้วยฐานะดังกล่าวจึงมีการนำมาใช้เป็นสัญลักษณ์ที่กองพลทหารบกที่ ๑ รักษาพระองค์ ๓.

พระคณศในฐานะเทพผู้ปกป้องคุ้มครองเด็ก

พระคณศในฐานะนี้เราจะพบเห็นได้จากภาพวาดหรือปฏิมากรรมของพระคณศในวัยที่ยังเป็นเด็ก

ขณะเป็นพระโอรสของพระนางอมมาหาเทวี ผู้คนจึงมอบฐานะแห่งเทพผู้คุ้มครองเด็กให้กับพระองค์ ๔.

พระคณศในฐานะเทพแห่งศิลปวิทยาการ ทรงเป็นเทพแห่งฉลาดรอบรู้และเป็นเทพแห่งศิลปะวิทยาการต่าง ๆ

ซึ่งภาพวาดหรือรูปเคารพของพระองค์จะมี ๒ พระกร ถือ คัมภีร์และงาหอก

ตามหลักฐานที่ปรากฏจะพบวาดติการเคารพบูชาพระคณศในฐานะเทพแห่งศิลปวิทยาการของไทยเรานั้นเริ่มตั้งแต่ส

มัยกรุงศรีอยุธยาเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน และปรากฏฐานะนี้ที่เด่นชัด ในสมัยรัชการที่ ๖

ที่ทรงกำหนดให้ใช้รูปพระคณศเป็นตราเครื่องหมายสัญลักษณ์ของวรรณคดีสโมสร ต่อมาในปี พ.ศ.๒๔๘๐

ก็ได้กำหนดให้ใช้รูปของพระคณศเป็นตราสัญลักษณ์ของกรมศิลปากร ๕. พระคณศในฐานะบรมครูช่าง

ในสมัยก่อนนั้นการศึกษาสงคราม ขางเป็นสัตว์ที่สำคัญและจำเป็นอย่างมากในการศึกษา การทำกิจกรรมต่าง ๆ

เกี่ยวกับช่างจึงเป็นเรื่องสำคัญถึงขนาดกลายเป็นศาสตร์ที่สำคัญแขนงหนึ่งซึ่งมีชื่อว่า “คชศาสตร์”

ด้วยรูปแบบดังกล่าวของพระคณศ จึงปฏิเสธไม่ได้ว่าจะไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องทางคชศาสตร์

ดังนั้นเมื่อมีกิจกรรมเกี่ยวกับทางคชศาสตร์เกิดขึ้น ก็ย่อมจะต้องมีการบูชาพระคณศด้วย ๖.

พระคณศในฐานะที่เป็นทวารบาล เป็นคติที่พบได้ทางภาคเหนือของไทยเรา

เรามักพบเห็นพระคณศประดิษฐานอยู่บริเวณหน้าประตูทางเข้าวัดในพุทธศาสนา

ซึ่งคล้ายกับคตินิยมในทิเบตและพม่า ดังตัวอย่างเช่นที่วัดพระธาตุดอยสุเทพ และวัดท่าสะต๋อย

ที่มีรูปพระคณศอยู่บริเวณทางเข้าในฐานะพระทวารบาล

และคติการสร้างรูปพระคณศไว้ที่บริเวณทางเข้าวัดทางภาคเหนือ

จะเน้นหนักไปในเรื่องที่ยกองค์พระคณศให้เป็นทวารบาลคอยคุ้มครองสัตว์มนุษย์ไปทำบุญหรือปฏิบัติศาสนกิจ ๗.

พระคณศในฐานะบรมครูหรือเทพทางศิลปการแสดง ปัจจุบันนี้ศิลปการแสดงต่าง ๆ

โดยเฉพาะในแวดวงดาราดาราภาพยนตร์และดาราทีวีจะนับถือพระคณศว่าเป็นบรมครูทางการแสดงของพวกเขา

ซึ่งจะไปเหมือนกับคตินิยมในการบูชาพระคณศในฐานะบรมครูทางนาฏกรรมของบรรดานาฏศิลป์ทั้งหลาย ๘.

พระคณศในเครื่องรางของขลัง ในราวพุทธศตวรรษที่ ๘

ซึ่งเป็นช่วงที่พ่อค้าวานิชและนักบวชในศาสนาฮินดูเดินทางออกจากประเทศอินเดียมาสู่แหลมอินโดจีน

และมักจะพกพาเครื่องรางที่เป็นรูปพระคณศองค์เล็ก ๆ ติดตัวมาติดต่อกาขายและเผยแพร่ศาสนาในแหลมอินโดจีน

ดังหลักฐานที่ปรากฏจากการขุดค้นพบเครื่องรางรูปพระคณศองค์เล็ก ๆ ในบริเวณอ่าวบ้านดอน จ.สุราษฎร์ธานี

ความหมายของสวนต่าง ๆ ของพระพิฆเนศ พระคณศ ทรงมีรูปร่างเดียวโดยทรงมีพระเศียรเป็นช้าง

มีพระกรรณกว้างใหญ่ มิ่งวงยาว แต่ทรงมีร่างกายเป็นมนุษย์ มี ๔, ๖ หรือ ๘ กรแล้วแต่พระภาคที่จะเสด็จมา

รูปร่างของพระองค์แสดงถึงสิ่งเป็นมงคลดีเยี่ยม ซึ่งทรงส่งสอนถึงความดีและความสำเร็จ

พระคณศทรงเป็นสัญลักษณ์แห่งความรู้และปัญญายิ่งใหญ่ แต่ละสวนของท่านให้ความหมายในเชิงปรัชญาได้ดังนี้

พระเศียร - ทรงใช้เศียรอันใหญ่ที่เต็มด้วยปัญญาความรู้ เป็นที่รวมแห่งปัญญาทั้งหมด พระกรรณ -

ทรงใช้รับฟังคำสั่งจากพระคัมภีร์และความรู้ในรูปอย่างอื่น ๆ อันเป็นสิ่งแรกแห่งการศึกษา งาม -

เราได้นำเอาความรู้ต่าง ๆ ที่ได้รับจากการเลือกเฟ้นระหว่างทวิลักษณ์ ความผิด-ถูก ความดี-ความชั่ว

อันมีวงช้างที่ยาวและใหญ่ไซ้ซึ่งนำหนักต่อการกระทำหรือการคนหาสิ่งที่ตั้งงามต่าง ๆ

อันปัญญาอันเกิดขึ้นเพื่อช่วยในการแก้ปัญหาของชีวิตให้หลุดพ้นจากอุปสรรค

และพบกับความสำเร็จสมดังความมุ่งหมาย งาม - งามข้างเดียวโดยอีกข้างหักนั้น

เพื่อแสดงให้รู้ว่าจะต้องอยู่ในเหตุระหว่างความดี-ความชั่ว ซึ่งต้องทำความเข้าใจให้ดีถึงความแตกต่างกัน ดังเช่น

ความเย็น-ความร้อน การเคารพ-การดูหมิ่นเหยียดหยาม ความซื่อสัตย์-ความคดโกง หนู -

แสดงถึงความปรารถนาของมนุษย์ บวงบาทศก -

ทรงถือโดยทรงลากจูงคนทั้งหลายให้เดินตามรอยพระบาทของพระองค์ ขวาน -

เป็นอาวุธทรงใช้ปกป้องความชั่วร้ายและคอยขับไล่อุปสรรคทั้งหลายที่มาก่อวนต่อบริวารของพระองค์ ขนหม่อมทะกะ

- ชาวสุกผสมน้ำตาลปั้นเป็นลูก เพื่อประทานให้เราเป็นรางวัลต่อการที่เราปฏิบัติตามรอยพระบาทของพระองค์

ทาประทานพร - หมายถึงความยิ่งใหญ่แห่งความผาสุกและความสำเร็จให้กับสาวกของพระองค์

การกำเนิดของพระพิมพ์เนศ

เชื่อกันว่า ลัทธิการบูชาพระคเณศนั้น น่าจะมาจากชนพื้นเมืองดั้งเดิมของอินเดีย ซึ่งเป็นลัทธิการบูชาสัตว์ หรือลัทธิแห่งชัยชนะเหนือธรรมชาติ ชนพื้นเมืองของอินเดีย เชื่อกันว่าหนูเป็นสัญลักษณ์ของความมีดี พระคเณศทรงขึ้นหนูจึงหมายถึงชัยชนะของแสงอาทิตย์ที่ขจัดความมืดให้สิ้นสุดลง พระคเณศอาจจะมิตนกำเนิดมาจากการเป็นเทพประจำเผ่าของคนป่า ที่อาศัยอยู่ในป่าเขาอันกว้างใหญ่ของอินเดีย คนเหล่านี้ต้องเผชิญกับฝูงช้างอันน่ากลัวจึงเกิดการเคารพในรูปของช้างขึ้น เพื่อให้ปกป้องคุ้มครองและพัฒนาต่อมาเป็นเทพชั้นสูงของชาวอารยัน ต่อมาได้พัฒนาเป็นเทพผู้จัดซึ่งอุปสรรค มีความเฉลียวฉลาดเป็นเลิศ ทั้งยังได้รับการยกย่องให้เป็นหัวหน้าของเทพที่มีเศียรเป็นสัตว์ทั้งหลาย จนกระทั่งมีการรจนาปรกรณ์ให้เป็นโอรสของพระศิวะเทพและพระนางปราวตีในเวลาต่อมา แต่ในแง่ของคัมภีร์ทางศาสนาพราหมณ์ได้บรรยายจุดกำเนิดของพระคเณศไว้หลากหลายตำนานตามความเชื่อในแต่ละลัทธิ พอจะสรุปเป็นหลัก ๆ ได้ดังนี้ ตำนานที่ ๑. วิฆเนศวรปราบอสูรและรากษส อสูรและรากษสได้ทำการบวงสรวงพระศิวะจนได้คำพรจากพระศิวะหลายประการ ยังให้เหล่าอสูรกลุ่มนี้ฮึกเหิมก่อความเดือดร้อนเป็นอันมาก พระอินทร์จึงทรงนำเทวดาทั้งหลายไปเข้าเฝ้าอ้อนวอนต่อพระศิวะ ขอให้พระองค์ทรงสร้างเทพแห่งความขัดข้องขึ้น เพื่อขัดขวางความพยายามของอสูรและรากษส พระองค์จึงทรงแบ่งสวณกายหนึ่งให้เกิดบุรุษร่างงามจากครรภ์ของพระนาง ปราวตีและตั้งพระนามว่า “วิฆเนศวร” เพื่อทำหน้าที่ขวางทางอสูร รากษส และคนชั่วมิให้ทำการบัดสีเพื่อขอพรจากพระศิวะ ทั้งยังเป็นผู้เปิดทางอำนวยความสะดวกต่อเทวดาและคนดีเพื่อเป็นหนทางสู่ความสำเร็จ ตำนานที่ ๒. ปราวตีนำเหยื่อโคลบั้นเป็นลูก ครั้งหนึ่ง ชยาและวิชยา พระสหายของนางปราวตีได้แนะนำว่าปกติพระนางมักจะต้องใช้บริวารของพระศิวะอยู่เป็นประจำ ถ้าหากพระนางจะมีบริวารเป็นของตนเองก็คงจะดีไม่น้อย พระนางเห็นด้วย จนวันหนึ่งขณะที่ทรงสงวน้ำอยู่ตามลำพังก็ทรงนึกถึงคำพูดของพระสหายจึงได้นำเอาเหยื่อโคลออกมาสร้างบุรุษรูปงาม ส่งให้ไปยื่นเฝ้าทวาร มิให้ใครเข้ามาโดยไม่ได้รับอนุญาต เป็นอย่างนี้มาหลายเพลา จนวันหนึ่งพระศิวะได้เสด็จมา ฝ่ายลูกก็ป้องกันแข่งขัน โดยไม่รู้วามันคือพ่อพระศิวะโกรธก็เลยสั่งให้ภูติและคณะของตนเข้าสังหารทวารบาลพระองค์นั้น บางทีวาพระศิวะพุงตรีศูลตัดเศียรลูก บางทีวาพระวิษณุเทพที่มาช่วยรบนั้นใช้จักรตัดเศียร ความทราบถึงพระนางปราวตีจึงเกิดศึกใหญ่ระหว่างเทพและเทพชั้นบนสวรรค์ ฝ่ายฤษีนารอทอดรทนทนไม่ได้ จึงได้เป็นทูตสันติภาพขอเจรจากับนางปราวตีเพื่อสงบศึก นางบอกว่าจะสงบศึกก็ต่อเมื่อลูกของนางพ้นเท่านั้น พระศิวะจึงสั่งให้เทวดาเดินทางไปที่ทิศเหนือให้เอาศีรษะของสิ่งมีชีวิตสิ่งแรกที่พบมาต่อกับโอรสของนางปราวตี ปรากรูว่าเทวดาได้เศียรของช้างซึ่งมีงาเพียงข้างเดียวมา เมื่อพระคเณศฟื้นขึ้นมา ทราบความจริงว่า พระศิวะคือพระบิดาก็ตรงเข้าไปขอโทษเพราะรู้เท่าไม่ถึงการณ์ พระศิวะพอใจมากประสาทพรให้พระคเณศ มีอำนาจเหนือเหล่ามหาเทพและภูติผีทั้งหลาย และทรงแต่งตั้งให้เป็นคณปติ ตำนานที่ ๓. ขวางทางคนชั่วไปเทวาลัยโสมนาดและโสมีศวรร พระนางปราวตีทรงเอาน้ำมันที่ใช้ในการสงวน้ำมาผสมกับเหยื่อโคลบั้นเป็นรูปคนแต่มีเศียรเป็นช้างจากนั้นได้นำจากพระคงคาปะพรมให้มีชีวิตขึ้น เพื่อทำการขัดขวางแก่คนชั่วที่จะไปบูชาศิวลึงค์ที่เทวาลัยโสมนาดและเทวาลัยโสมีศวรรเพราะคนเหล่านี้หวังจะไปล้างบาปเพื่อมิให้ตกนรกทั้งเจ็ดขุม ด้วยเหตุนี้ การที่วันคเณศจาดูตรี นิยมเอารูปปั้นพระคเณศมาจุ่มน้ำหรือน้ำเทวรูปปั้นขึ้นเล็ก ๆ มาทิ้งตามแม่น้ำคงคา ชะรอยจะมาจากความเชื่อที่ว่านางจากแม่พระคงคาจะทำให้พระคเณศมีชีวิตขึ้นมาตนเอง ตำนานที่ ๔. พระคเณศ กฤษณะอวตาร พระนางปราวตีเมเสศของพระศิวะไม่มีโอรส พระศิวะจึงทรงแนะนำให้พระนางทำพิธีปีนยาภพรต (พิธีบูชาพระวิษณุเทพ ในวันขึ้น ๑๓ ค่ำเดือนมาฆะ) มีระยะเวลากำหนด ๑ ปีเต็มและเมื่อครบกำหนด พระนางจะได้โอรสซึ่งเป็นพระกฤษณะอวตารไปจุติ ซึ่งทุกอย่างเป็นไปตามคำตรัสของพระศิวะ ทวยเทพทั้งหลายมารวมอวยพรในกลุ่มเทพเหล่านี้มีพระศนิ (พระเสาร์) รวมอยู่ด้วย เมื่อพระศนิเหลือบมองพระกุมารทันใดนั้นเศียรกุมารก็ขาดจากพระศอกกระเด็นไปยังโคโลภซึ่งเป็นที่วิมานของพระกฤษณะพระวิษณุจึงเสด็จไปยังแม่น้ำบุษปุกัทรเห็นช่างนอนหัวไปทางทิศเหนือจึงตัดเศียรช่างกลับมาต่อให้กับเศียรกุมาร

รที่หายไป ตำนานนี้เข้าใจว่าเป็นเรื่องที่สร้างโดยกลุ่มที่นับถือพระกฤษณะเป็นใหญ่ ตำนานที่ ๕. ศิวะ-
อุมมาแปลงกายเป็นช่างเขาสมสู่
ครั้งหนึ่งพระศิวะและพระนางปราวตีได้เสด็จมายังแถบภูเขาหิมาลัยได้เห็นช่างสมสู่กันก็บังเกิดความใคร่
พระศิวะจึงได้แปลงเป็นช่างพลาย สนวนนางปราวตีแปลงกายเป็นช่างฟังรวมสโมสรจนมีลูกเป็นพระคเณศ

ฤทธิ์แห่งปัญญาของพระพิฆเนศ

มีตำนานที่กล่าวถึงความมีสติปัญญาและไหวพริบของพระคเณศไว้หลายตอน อย่างเช่นกรณี
ที่ท่านเป็นผู้ลิขิตมหากาพย์ภารตะ ครั้งหนึ่ง มุหาฤาษีวยาสะมีความต้องการที่จะเขียนมหากาพย์ภารตะ
แต่เกรงว่าตนจะทำเองไม่สำเร็จ จึงไหว้วานให้ผู้อื่นช่วย แต่ไม่มีใครกล้าอาสาที่จะรับงานชิ้นนี้
ฤาษีนารอดเห็นว่าพระคเณศองค์เดียวเท่านั้นที่จะเขียนมหากาพย์ชิ้นนี้ได้
ในที่สุดฤาษีวยาสะจึงต้องทูลขอความช่วยเหลือจากพระคเณศ พระคเณศบอกว่า จะเขียนตามที่ฤาษีบอก
แต่ทันทีที่ฤาษีหยุดบอกจะหยุดเขียนทันที ฝ่ายฤาษีบอก
สิ่งที่พูดออกไปจากปากของเราต้องตีความใหญ่โตแกกก่อนที่จะลงมือเขียน
ฉะนั้นเมื่อฤาษีต้องใช้การคิดสำหรับโคลงต่อไปก็จะบอกศัพท์ยาก ๆ
เพื่อให้พระคเณศตีความเสียก่อนเพื่อเป็นการประวิงเวลา
พระคเณศจึงได้รับการยกย่องว่าเป็นยอดอัจฉริยะในฐานะที่เป็นผู้ลิขิต มหากาพย์
ซึ่งถือว่าเป็นคัมภีร์มหากาพย์สุดยอดของฮินดู อย่างไรก็ตาม เรื่องมหากาพย์ภารตยุทธนี้ แน่นนอน
คงไม่มีใครเชื่อว่ามาจากฝีมือพระคเณศแน่
แต่นั้นเป็นภูมิปัญญาของปราชญ์โบราณที่ต้องการจะบอกกับคนในยุคสมัยต่อไปว่า
การบูชาครูเพื่อขอดวงปัญญาในการทำงานให้ลุล่วงนั้น เป็นสิ่งสำคัญในลำดับแรก
โดยเฉพาะการรจนางานในเชิงพระคัมภีร์ เหมือนเช่นพระมหาธีรราชเจ้า
มักจะประพันธ์อุกฤษะเพื่อถวายบูชาต่อพระคเณศก่อนที่จะเริ่มงานประพันธ์ทุกครั้ง มีอยู่หลายกรณี
หลายเหตุการณ์ที่ท่านทรงแสดงความเป็นเทพแห่งปัญญาที่แท้จริง แต่กรณีที่น่าสนใจอย่างเช่น
กรณีเดินทางรอบโลกเพื่อผลมะม่วง ในคราวหนึ่ง พระนางอุมมาได้นำเอาผลมะม่วงมาถวายกับพระศิวะผลหนึ่ง
ปรากฏว่าลูกทั้งสองคนคือ พระพิฆเนศวรและพระขันทุกุมาร ต่างก็อยากจะได้ผลมะม่วงนี้ด้วยกันทั้งคู่
ด้วยเหตุนี้พระศิวะจึงอยากทราบว่า ลูกทั้งสองคนนี้ใครจะเก่งกว่ากันโดยออกอุบายว่า
ใครก็ตามหากเดินทางรอบโลกถึงเจ็ดรอบและกลับสู่วิมานปาวตา(วิมานของพระศิวะและพระนางอุมมา)
ก่อนผู้นั้นจะได้ผลมะม่วงลูกนี้ ว่าแล้วฝ่ายพระขันทุกุมารก็ไม่รอช้า รีบขึ้นกยุงตระเวนท่องโลกทันที
ฝ่ายพระพิฆเนศวรแทนที่จะเอาอย่าง กลับเดินประทักษิณรอบพระบิดาเจ็ดรอบ และกล่าวว่า “ข้าแต่พระบิดา
พระองค์คือจักรวาล และจักรวาลคือพระองค์ พระองค์ผู้สร้างโลก และทรงเป็นบิดาแห่งข้าพระองค์
ข้าพระองค์ได้ทำประทักษิณพระบิดาเจ็ดรอบ ถือว่าได้กุศลเท่ากับเดินทางรอบโลกเจ็ดรอบ”
พระศิวะเทพยดีในคำตอบและชื่นชมในสติปัญญาจึงมอบผลมะม่วงให้กับพระพิฆเนศวรทันที

วิธีการพิชิตศัตรู

พระพิฆเนศนั้นเป็นเทพที่มีลักษณะโดดเด่นกว่าเทพพระองค์อื่น นอกเหนือจากเรื่องมีพระเศียรเป็นช้างแล้ว นั่นคือ การนิยมการนำศัตรูเอามาเป็นพวก พระคเณศนั้นไม่นิยมที่จะล้างผลาญศัตรูให้ตายไปเหมือนเทพองค์อื่น ๆ แต่มักจะใช้ปัญญาที่มีอยู่เป็นทุนเดิมในการดำเนินกุสโลบาย เพื่อให้ศัตรมีโอกาสกลับใจมาเป็นคนดี หรือเรียกง่าย ๆ ก็คือเมื่อยอมสวามีภักดีแล้วก็จะให้เป็นเทพบริวารไล่เรียงกันไป บรรดาเหล่ารายชื่ออสูรที่ยอมสวามีภักดีต่อพระคเณศประกอบด้วย มัตสระ (ที่มาของคเณศปางวักระตุณตะ) มะตะ เกิดจากฤาษีโจวะนะสร้างขึ้น (ที่มาของปางเอกทันตะ) ยานาริฐกของอสูรทุระพุท (ที่มาของปาง ประณานันหมโหกระซึ่งอวตารมาเป็นลูกพระลักษมี) โลภาสูร กำเนิดจากความโลภของท้าวภูเบศ(ที่มาของปางคชนันท์) โกรธาสูร เกิดจากความลุ่มหลงของพระศิวะที่เห็นพระวิฆณุแปลงรูปเป็นสาววัย 16 (ที่มาของปางลัมโพทระ) กามาสูร เกิดจากความลุ่มหลงของวิฆณุเทพต่อชายอีกพระองค์หนึ่ง ชื่อ พระแมวฤนทา (ที่มาของปางวิกฏะ) มมตาสูร เกิดจากเสียงหัวเราะของพระนางอุม่า (ที่มาของวิฆนราช) อหัมอสูร เกิดจากเสียงจามของสุรียเทพ (ที่มาของปางฐุมรารรณ)

การอภิเษกสมรส

อันที่จริงเรื่องดังกล่าวเป็นเรื่องที่เสริมแต่งให้ความเป็นพระพิฆเนศมีความสมบูรณ์ขึ้นเท่านั้นเอง เพราะพระชายาทั้งสองพระองค์ซึ่งเป็นธิดาของประชาบดีอสูรรูปนั้นแทบจะไม่มีบทบาทอะไรเลยนอกจากคอยอยู่ปรนนิบัติพิทักษ์ นวดแขน เกาขาไปตามเรื่อง พระชายาทั้งสองมีไอรสกับพระคเณศด้วย นางพุทธิให้กำเนิดลาภะ ส่วนนางสิทธิให้กำเนิด เกษม ซึ่งคุณสมบัติทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นพุทธิ สิทธิ ลาภะ เกษม แต่ตำนานที่ได้รับการยอมรับมากที่สุดคือ พระคเณศเป็นเทพที่ถือพรหมจรรย์ เรื่องการอภิเษกนั้น เรื่องราวดำเนินละม้ายคล้ายกับการชิงผลมะม่วง เพราะเมื่อถึงวัยที่ไอรสทั้งสองพระองค์ของพระศิวะเทพและนางปราวตีเจริญเติบโตพอที่จะมีเหย้ามีเรือน แต่มีเงื่อนไขว่า พระศิวะจะจัดพิธีวิวาห์ให้ต่อเมื่อลูกคนใดคนหนึ่งสามารถผ่านการเดินรอบโลกได้เจ็ดรอบด้วยเวลาอันรวดเร็ว พระคเณศก็ทรงใช้การประทักษิณรอบพระศิวะเจ็ดรอบ แล้วให้คำอธิบายเหมือนกับเหตุการณ์ในตอนที่ยังชิงผลมะม่วงกับพระขันทุกุมาร พระศิวะพอใจในคำอธิบายของพระคเณศมาก และตรัสสรรเสริญในภูมิปัญญาของไอรสในพระองค์ว่า “โอ...ลูกรักเจ้าเป็นบุคคลที่ยอดเยี่ยมยอดและมีปัญญาเป็นที่สุดสิ่งทีเจ้าได้กล่าวมาเป็นจริงทั้งสิ้น ถ้านุคคนหนึ่งได้มีปัญญาเป็นคุณสมบัติติดตัว แม่เมื่อไรครายมาถึงเขาความอับชื่อนั้นย่อมถูกกำจัดด้วยปัญญา” ว่างแล้วในคราวนั้นพระคเณศจึงได้พระชายาคราวเดียวกันถึง ๒ คนคือนางพุทธิและสิทธิอย่างที่กล่าวไว้ในข้างต้น

เหตุแห่งการเสีงของพระพิฆเนศ

มีหลายตำนานมาก พอจะแบ่งได้ดังนี้ ตำนานแรก ปรศุรามใช้ชวานจาม ปรศุรามนั้นเป็นอวตารของวิฆณุเทพ กล่าวว่า ปรศุรามได้ยืมชวานจากพระศิวะไปทำลายเหล่ากษัตริย์

เมื่อเสร็จภารกิจจะเข้าเฝ้าที่เขากิโรลาส ระหว่างนั้นบริเวณพระตำหนักชั้นใน พระศิวะเทพกำลังสนทนากับนางปารวตี พระคณศไมยอมให้ปรัศูรามเขาพบ ปรัศูรามไม่โหดเลยไซ้ชวานของพระศิวะขวางไปยังพระคณศ พระองค์จำใจต้องไซ้ไซ้ข้างซ้ายรับชวานนั้น ด้วยเหตุที่ทานทรงมีความกตัญญูเป็นอย่างยิ่งในตัวพระบิดา ครั้นจะตอสูกันไปก็อาจทำได้ แต่จะมีประโยชน์อะไรกับการทำลายฤทธิ์เดชของอาวุธซึ่งเป็นของบิดาตนเอง ตำนานสอง ได้เศียรข้างงาเดียว เมื่อคราวที่พระศิวะได้ทำพิธีโสกันต์และพระวิษณุเทพพลุ่งเปลวเปล่งวาจา ยังผลให้เศียรของกุมารหายไปนั้น ได้มีเทวะโองการให้หาเศียรของมนุษย์ที่เสียชีวิตมาต่อให้ แต่ปรากฏว่าในวันอังคารนั้นไม่มีมนุษย์ผู้ใดถึงฆาต มีเพียงข้างงาเดียวที่นอนตายอยู่ทางทิศเหนือ จึงตัดเศียรมาต่อให้ ตำนานสามโดนพระศิวะไซ้ชวานจาม เมื่อคราวที่กุมารน้อยถือกำเนิดใหม่ ๑๖ และเฝ้าปากทวารทองสร่งนำของพระแม่ปราวตีนั้นพระศิวะไม่ทราบว่าเป็นลูก เลยกเกิดการตอสูกันพระศิวะไม่โหดไซ้ชวานขวางไปโดนงาของพระคณศหัก ตำนานสี่ นางอุตโตเองตามธรรมชาติ เมื่อคราวที่พระคณศตอสูกับอสูรสสุรภัก พระคณศแสดงเดชโดยการถอดงาของตัวเองขวางไปที่อสูร

ความหมายของหนูกับข้าง

ความหมายของหนูกับข้างหนูกับข้างเป็นสัญลักษณ์ของการพึ่งพาและปรองดอง ในขณะที่เดียวกันก็แสดงให้เห็นถึงอำนาจและความมีชัยของฝ่ายที่อยู่เหนือกว่าในทางมนุษยวิทยาแล้วมีผู้วิเคราะห์ไว้ว่าหนูกับข้างเป็นสัญลักษณ์ของชนเผ่าสองกลุ่ม เผ่าที่มีชัยเหนือกว่าอาจจะเป็นชนกลุ่มที่นับถือข้างอยู่แต่เดิม จึงได้สร้างและยึดเอาประเพณีการนับถือข้างเป็นเทพเจมาเป็นตัวแทนกลุ่มหรืออีกอย่างที่เป็นไปได้คือคนสมัยดั้งเดิมนั้นประกอบอาชีพทางด้านกสิกรรม และแน่นอน หนุย่อมเป็นศัตรูอันร้ายกาจของไรนา ภาพที่แสดงออกในรูปของข้างและงูที่เป็นสังวาลนั้น ได้แสดงให้เห็นถึงการเป็นผู้ทำลายหนูนั่นเป็นศัตรูสำคัญของผลิตผลทางการเกษตรอย่างชัดเจน ทั้งการนำหนูมาเป็นบริวารนั้น เนื่องจากหนุย้ายพันธุ์ได้อย่างรวดเร็วเพราะหนูได้ชื่อว่าป็นสัตว์ที่มีความฉลาดและกัดทุกอย่างให้ขาดได้ ดังนั้นจึงเป็นความเหมาะสมสำหรับการเป็นพาหนะของเทพเจ้าแห่งปัญญา อันมีคุณสมบัติในการขจัดซึ่งอุปสรรควันคณศจตุรฤ การบูชาพระคณศเรียกว่า “พิธีคณศจตุรฤ” มีความหมายว่า “พิธีอุทิศต่อพระคณศ” จะกระทำวันขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ภัทรบท หรือเดือน ๑๐ ในช่วงเดือนกันยายน (พ.ศ.๒๕๓๘) ที่ผานมา มีเหตุการณ์ที่สื่อฮากันมากที่สุดก็คือปรากฏการณ์ที่เทวรูปตีมนมสดก็ปรากฏขึ้นมาทั่วโลกรวมทั้งประเทศไทยด้วยซึ่งตรงกับเทศกาลประกอบพิธีคณศจตุรฤ หรือพิธีอุทิศต่อพระคณศพอดีทำให้ปรากฏการดังกล่าวได้รับความสนใจไปทั่วโลก หนังสือพิมพ์ที่ตีพิมพ์เรื่องราวดังกล่าวขายดีเป็น เทนุาเทหา ผู้คนแตกตื่นพากันไปดูเทวรูปตีมนมกันอย่างแพร่หลาย ในวันที่ประกอบพิธีคณศจตุรฤนั้น ประชาชนทั้งหลายต่างพากันมาทำสักการะบูชารูปเคารพของพระคณศที่ปั้นด้วยดิน (เผา) เครื่องบูชาจะประกอบไปด้วยดอกไม้ (โดยเฉพาะดอกไม้สีสดใส เช่น สีแดง, สีเหลือง, สีแสด) ขนมต้ม, มะพร้าวอ่อน, กลวย, ออย, นมเปรี้ยว, (แบบแขก) ขณะทำการบูชา ผู้บูชาจะท่องพระนาม ๑๐๘ ของพระองค์ หลังจากการบูชาแล้วก็จะเชิญพวกพรหมณ์ ผู้ประกอบพิธีมาเลี้ยงดูกันให้อิ่มหนำสำราญและมีข้อห้ามในวันพิธีคณศจตุรฤนี้คือ ห้ามมองพระจันทร์อย่างเด็ดขาด และถือกันว่าถ้าผู้ใดเผลอมองพระจันทร์ (เห็นพระจันทร์) โดยพลาดพลั้งเผลอเผลอไป พวกชาวบ้านก็จะพากันแข่งดาผู้หนึ่งทันที (ถือว่าช่วยมาก) และที่ชาวบ้านดำเนิน ก็เป็นความหวังดี มีไต่ดาด้วยความโกรธแค้น แต่ดาเพราะเชื่อกันว่าการดาแข่งนั้นจะทำให้คน (ช่วย) นั้นพ้นจากคำสาปไปได้ ความเชื่อนี้ มีเรื่องเล่าที่มาอยู่ ๒ เรื่อง คือสืบเนื่องมาจากการที่พระคณศพลัดตกจากหลังหนูก่อนทองแตก (เพราะหนูกัดใจที่มีงูเห่าเลื้อยผานหน้า และพระคณศเสวยขนมต้มมามาก) ขนมต้มทะลักออกมาพระคณศก็รีบเก็บขนมต้มยัดกลับไปในพุง และจับงูเห่าตัวนั้นมารัดพุงขณะเดียวกันพระจันทร์ ก็เผลอเผลอมาเห็นเขาก็อดเข้าไปไม่ได้หัวเราะออกมาดังสนั่นพระคณศโกรธยิ่งนัก เองาขวางไปติดพระจันทร์จนแน่น

ทำให้โลกมีดวงจันทร์ที่ เพราะไฟดับ (เหมือนราหูอมจันทร์) พระอินทร์และทวยเทพทั้งหลายทราบเรื่อง ก็ต้องพากันไปอ้อนวอน พระคเณศจึงยอมถอนตัวเองออกไป แต่พระจันทร์ก็ต้องได้รับโทษอยู่คือ จะต้องเว้า ๆ แหว่ง ๆ เป็นเสี้ยว ๆ ไม่เต็มดวงทุกคืน จนถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำและแรม ๑ ค่ำ จึงจะเต็มดวง ส่วนอีกเรื่องหนึ่งเล่าว่าพระคเณศสาปคนที่มองดูพระจันทร์ในวันที่บูชาพระองค์คือ หากใครมองดูพระจันทร์ในวันที่ ผู้นั้นก็ต้องกลายเป็นคนจัญทาลไปเลย และคนจัญทาลในสังคมอินเดียจะเป็นที่รังเกียจของคนวรรณะอื่น ๆ ทุกวรรณะ (เพราะถือว่าคนจัญทาล ไม่มีชนชั้น เป็นชนชั้นต่ำ) ดังนั้นคำสาปให้เป็นจัญทาลจึงเป็นโทษร้ายแรงยิ่งนัก

พระมหากษัตริย์ไทยกับพระพิฆเนศ

ภารตวิทยามานำพรหลายอย่างจริงจริงในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๖) ทั้งนี้เนื่องจากพระองค์ได้ศึกษาที่ประเทศอังกฤษ และทรงสนใจภารตวิทยาอยู่มาก ดังนั้นพระองค์จึงทรงมีความเข้าใจถ่องแท้ในพิธีกรรมต่าง ๆ ของฝ่ายพราหมณ์หรือฮินดูเป็นอย่างมาก ด้วยเหตุนี้พระองค์จึงได้นำรูปเคารพของพิฆเนศวรมาใช้ในรัชสมัยของพระองค์ ตามอย่างที่ปฏิบัติกันมาแต่โบราณ พระองค์ท่านได้กำหนดให้พระคเณศเป็นดวงตราเครื่องหมายวรรณคดีสโมสร โดยดวงพระราชลัญจกรรูปกลมองค์นี้ตามตำแหน่งคือ ดวงพระราชลัญจกรรูปกลม ศูนย์กลางกว้าง ๓ นิ้ว ๓ อนุกระเบียด (๗ เซนติเมตร) ลายเป็นรูปพระคเณศนั่งแทน แวดล้อมด้วยลายกนกสวมสังวาล์นาครหัตถ์ขวาเบื้องบนถือวัชระเบื้องล่างถืองาหัตถ์ซ้ายเบื้องบนถือบ่วงบาศก์ เบื้องล่างถือครุฑหน้า (ชั้นน่านมดหรือ หมอน้ำ) เมื่อปี ๒๔๘๐ พระพิฆเนศได้กลายเป็นดวงตราประจำกรมศิลปากรโดยลายกลางเป็นพระคเณศรอบวงกลมมีลวดลายเป็นดวงแก้ว ๗ ดวง อันมีความหมายถึง ศิลปวิทยาทั้ง ๗ แขนงคือ ช่างปั้น, จิตรกรรม, ดุริยางค์ศิลป์, นาฏศิลป์, วาทยศิลป์, สถาปัตยกรรม, อักษรศาสตร์ ฉะนั้นชนทั้งหลายจึงนับถือพระคเณศเป็นบรมครูทางศิลปะ ในสมัยอยุธยาที่นั่น ลัทธิพราหมณ์ฮินดูยิ่งชัดเจนนั่น เพราะไม่ว่าจะเป็นชื่อราชธานี (อยุธยา) หรือพระนามของกษัตริย์ที่ขึ้นต้นด้วย “สมเด็จพระรามาธิบดี” ก็คืออิทธิพลที่ได้มาจากมหากาพย์รามเกียรติ์นั่นเอง สมัยพระเจ้าปราสาททอง ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพระราชหัตถเลขา มีเรื่องเกี่ยวกับการรื้อย้าย เทวสถานพระอิศวรและพิธิลศักราช ซึ่งเป็นพิธีของพราหมณ์ สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช มีการจัดพิธีตรียัมปวายและมีบันทึกว่า เคยจัดขบวนจากอยุธยาไปทำพิธีที่เทวสถานเมืองนครศรีธรรมราช และทรงโปรดให้มีการหล่อรูปพระพิฆเนศวร และทรงนับถือเป็นบรมครูช่าง นอกจากนี้ยังได้เกิดวิทยาการแขนงต่าง ๆ อันมีพื้นฐานจากแขนงวิชาอุปเวทและอาถรรพเวท การอวดารและพระนามของพระพิฆเนศ แต่ละองค์ที่อวดารก็มักมีลักษณะที่แตกต่างกันในด้านรูปลักษณะ พระนาม พระกร อาวุธ และพลังอำนาจในแต่ละช่วงเวลา พอจะรวบรวมได้ดังนี้ ๑. บัล คณปติ (ภาคเด็ก) สีโลหิต ๔ กร ๒. พระ ตรุน คณปติ (ภาคเป็นหนุ่ม) สีแดงสม ๘ กร ๓. พระ ภักตะ คณปติ (แห่งความรัก) สีบริสุทธิ์ ๕ กร ๔. พระ วีระ คณปติ (แห่งนักรบกล้า) สีโลหิต ๑๐ กร ๕. พระ ศักติ คณปติ (แห่งพระพลังอำนาจ) สีแบ่งจันทร์ ๔ กร ๖. พระ ทวิข คณปติ (แห่งผู้เกิดสองหน) สีขาว ๔ กร ๗. พระ สิทธ คณปติ (แห่งความสมบูรณ์) สีน้ำตาล ๔ กร ๘. พระ อุจฉิต คณปติ (แห่งอาหาร บวงสรวง) สีฟ้า ๔ กร ๙. พระ วิฆณะ คณปติ (ผู้ทรงขจัดความยุ่งเหยิง) สีทองคำ ๑๐ กร ๑๐. พระกษิประ คณปติ (พระผู้รวดเร็วในการแบ่งภาค) สีแดงโลหิต ๔ กร ๑๑. พระเฮรั่มพะ คณปติ (พระผู้เป็นปฐมแห่งการกราบไหว้บูชา ทรงมี ๕ พักตร์ (มีสิงโตเป็นพาหนะ) สีขาวสว่าง ๘ กร ๑๒. พระ ลักษณะี คณปติ (แห่งทรัพย์สมบัติ) สีขาว ๑๐ กร ๑๓. พระ มหา คณปติ (แห่งความยิ่งใหญ่) สีแดงโลหิต ๑๐ กรและ ๓ เนตร ๑๔. พระ วิชัย คณปติ (แห่งความชนะ) สีแดง ๔ กร ๑๕. พระ นฤตะ คณปติ (แห่งการร้ายรำ) สีเหลือง ๕ กร ๑๖. พระ อูรทวะ คณปติ (แห่งผู้ให้การช่วยเหลือ) สีทองคำ ๖ กร ๑๗. พระ เอกสร คณปติ (แห่งอักษรพยางค์เดียว) สีโลหิต ๔ กร ๑๘. พระวรัท คณปติ (แห่งผู้ประทานพรทั้งหมด) สีแดง ๕ กร ๑๙. พระ ตระยัศคร คณปติ (แห่งตัวอักษร) สีทองคำ ๔ กร ๒๐. พระ กศิปร ปรสัท คณปติ (ผู้ทรงให้พรที่รวดเร็ว) สีแดงผงจันทร์ ๖ กร ๒๑. พระ ฮริทรา คณปติ (แห่งสีสรรพ) สีเนื้อ ๔ กร ๒๒. พระ เอกทันตะ คณปติ (แห่งผู้มีงาข้างเดียว) สีฟ้า ๔ กร ๒๓. พระ สริสตี คณปติ (แห่งสวนโค่งงอ) สีแดงสม ๔ กร ๒๔. พระ อุททานทะ คณปติ (แห่งพลังที่ยิ่งใหญ่ที่สุด) สีแดง ๑๒ กร

๒๕. พระ รินา โมจัน คณปติ (พระผู้จัดหนังสือ) สีแดง ๑๒-๑๖ กร ๒๖. พระ ทุนที คณปติ (พระผู้มีรูปร่างเตี้ย) สีแดงส้ม ๔ กร ๒๗. พระ ทวีรมุข คณปติ (พระผู้มี ๒ พักตร์) สีเนื้อ ๔ กร ๒๘. พระ ตรีมุข คณปติ (พระผู้มี ๓ พักตร์) สีแดงส้ม ๖ กร ๒๙. พระ สิงห คณปติ (พระผู้มีเศียรเป็นสิงห์) สีขาว ๘ กร ๓๐. พระ โยคะ คณปติ (แห่งกรรมฐานสมาธิ) สีทองคำ ๘ กร ๓๑. พระ ทูรคา คณปติ (แห่งอำนาจความคิด) สีทองคำ ๘ กร ๓๒. พระ สันกัสดทร คณปติ (พระผู้ทำลายอุปสรรค) สีแดงส้ม ๔ กร แต่ลักษณะเด่นสำคัญของพระคเณศในทุก ๆ ภาคอวตารทรงมีรูปร่างเป็นมนุษย์ที่มีเศียรเป็นช้าง แต่มีเพียงภาคเดียวที่ทรงมีเศียรเป็นสิงห์ที่เรียกว่า ภาค สิงหคณปติ

ลักษณะทางประติมากรรมของพระพิฆเนศ

พระคเณศนั้นมีหลายปาง และมีให้เลือกสรรการบูชาตามความเหมาะสม แต่ภาพโดยสรุปไม่ว่าจะเป็นเรื่องของเศียรก็ดี พาหนะตลอดจนถึงเครื่องประดับและอริยาบถต่าง ๆ ก็ดี พอจะแยกได้ดังนี้ พระเศียรพระคเณศมีตั้งแต่ ๑ เศียรหรือพระพักตร์เดียว ไปจนถึง ๒-๕ เศียร ซึ่งปาง ๕ เศียรนี้นิยมใช้ในปางเหรัมภะซึ่งแพร่หลายในอินเดียและเนปาล ส่วนพระคเณศในแบบของไทยนั้นจะมีเพียงเศียรเดียวเท่านั้นส่วนใหญ่แล้วพระคเณศจะมีเพียงสองตาเท่านั้น ส่วนตาที่ ๓ บริเวณหน้าผาก (บางไซเปลดไฟเป็นสัญลักษณ์แทน) นิยมใช้ในลัทธิตันตระที่ชัดเจนมากเห็นจะเป็นพระพิฆเนศในศิลปะแบบทิเบต นอกจากนี้บริเวณหน้าผากทั่วไป อาจจะเป็นรูปจันทรเสี้ยว หรือเส้น ๓ เส้นตามลักษณะของไศวะนิกาย หรือพระเศียรอาจจะมีมงกุฎชนิดแบบราบ (กรัณทมุกฏ) หรือสวมมงกุฎทรงสูงก็ได้ ส่วนงา นั้น จะมีเพียงงาเดียวขวางขวาเท่านั้นส่วนขาซ้ายนิยมทำหักไว้ วงมีลักษณะที่ห้อยตรงแต่ส่วนปลายไปทางซ้ายหรือขวาแต่ที่นิยมคือหันวงไปทางซ้าย และหีบขนม บตะสะ (โมทกะ) จากถวยขนมที่ถืออยู่ในซ้ายมือหรือบางทีก็เป็นพวงผลไม้ป่า กร มีจำนวนกรตั้งแต่ ๒-๔ เรื่อยขึ้นไปถึง ๑๐ กว่ากรหรือมากกว่านั้น สัญลักษณ์ที่ถือตามพระกรต่าง ๆ เช่น งาหัก, ผลมะนาว, ผลไม้ป่า, มะขวิด, ลูกหวา, หัวผักกาด, ขนมโมทกะ, ผลทับทิม, ส่วนอาวุธนั้นมีมากมายอาทิ ขวาน, บวงบาศ, ดาบ, ดุริศ, ฯลฯ สิ่งอันเป็นมงคล เช่น สังข์, แก้วจินตามณี, ครอบน้ำ ฯลฯ ลักษณะท่าทางพระคเณศในยุคแรกนั้นจะเป็นพระคเณศในรูปแบบของการยืนเสียเป็นส่วนใหญ่ จากนั้นจึงได้พัฒนาเป็นการนั่ง ซึ่งมีการนั่งถึง ๔ ลักษณะด้วยกันคือ ๑. ทามหาราชลีลา หรือเข่าข้างหนึ่งยกขึ้น อีกข้างหนึ่งงอพับบนอาสนะ (ซึ่งมีมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๒) ๒. นั่งขาไขว่กัน ๓. นั่งห้อยพระบาทข้างใดข้างหนึ่งส่วนอีกข้างวางพับอยู่บนอาสนะ ๔. นั่งโดยขาทั้งสองพับอยู่ทางด้านหน้าฝ่าเท้าทั้งสองอยู่ชิดกัน (ศิลปะชวา, บาหลี) เครื่องประดับในยุคแรกไม่นิยมการทรงเครื่องประดับต่อมาจึงเริ่มมีเครื่องทรงมากขึ้น เริ่มจากสาย ยัชโญปวีต (สายศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนาพราหมณ์ บางทีก็เป็นงูธรรมดา ส่วนผ้าที่นุ่งนั้น จะแตกต่างกันไปตามแต่ละท้องถิ่นที่สร้างรูปเคารพส่วนเครื่องทรงนั้นมีการเพิ่มเติมมากขึ้นเช่นมงกุฎ, สร้อยคอ, สร้อยข้อมือ, สร้อยข้อมือ, สร้อยข้อมือ, สร้อยกระดิ่ง พาหนะ เท้าที่พบในปัจจุบันมีเพียง หนู, นกยูงและสิงโตเท่านั้น

ปางของพระพิฆเนศ

แม้ว่าพระคเณศจะมีพระนามมากมายถึง ๑๐๘ พระนามไปจนถึง ๑๐๐๘ พระนาม แต่ในแง่ทิวประติมานนั้นมีอยู่เพียง ๘ ถึง ๙ ปางเท่านั้นที่คนนิยมบูชา โดยการบูชาในแต่ละปางก็ให้คุณที่แตกต่างกันออกไป เชิญเลือกบูชาได้ตามอัธยาศัยเลยครับ ปางพาลคเณศ เป็นพระคเณศในวัยเด็กรูปลักษณะที่เห็น มักจะเป็นพระคเณศยังคลานอยู่กับพื้น หรือยังอยู่ในอิริยาบถไถ่เตี้ยงสาอย่างเด็ก ๆ ถ้าโตขึ้นมาหน่อย จะนั่งขัดสมาธิเพชรบนดอกบัวมี ๔ กร ถือขนมโหมทกะ กลวย รวงขาว ซึ่งหมายถึงความเป็นสุภาพดีของเด็ก ๆ ในครอบครัวรวมความหมายถึงให้เด็ก ๆ ได้ระลึกถึงการเคารพรักในบิดา มารดา ปางนี้นิยมบูชากันในบ้านที่มีเด็กเล็กและเด็กในวัยเรียน ปางนารทคเณศ ปางนี้ ส่วนใหญ่จะเป็นพระคเณศมักจะมีอยู่ในอิริยาบถยืน มี ๔ กร ในคัมภีร์และหมอนำกมลทูลโมทนา และรวมถึงถูกเป็นศาสนาพุทธแล้ว คงเปรียบได้กับพระสิวลี ซึ่งเป็นพระพุทธรูป ผู้ใดเชื่อว่าเป็นพระอรหันต์ผู้มีลาภมาก แต่สัญลักษณ์ของพระคเณศนั้น หมายถึงการเดินทางไกล แต่มักจะเป็นการเดินทางไปเพื่อการศึกษาต่อ หรือเป็นปางที่เหมาะกับวิชาชีพของคนที่เป็นครูบาอาจารย์เท่านั้น ปางลักษณะมีคเณศ ปางนี้พระคเณศจะประทับนั่งห้อยพระบาทบนแท่นมี ๖ กร และพระหัตถ์หนึ่งโอบพระลักษมีเทวีไว้ การบูชาปางนี้เสมือนหนึ่งได้บูชาเทพที่เดียวกันถึง ๒ พระองค์ในลักษณะของทวิภาคี (คเณศ - ลักษมี) กล่าวคือ ลักษณะมีคเณศ ย่อมมีความหมายถึงความอุดมสมบูรณ์ พูนสุข ความมั่งคั่ง มั่งมีอย่างหาที่สิ้นสุดมิได้ ปางวัลลยภาคคเณศ ปางนี้พระคเณศจะอุ้มพระชายาทอง ๒ โวบนตักทั้งชายและขวา ซึ่งชายาทองคู่คือคือนางพุทธิและสิทธะ ดังที่ตำนานได้กล่าวไว้ ปางนี้ให้ความหมายในลักษณะของความสมบูรณ์ของการเป็นครอบครัวมีทรัพย์สินและบริวารมากมาย ปางมหาวีระคเณศ เป็นพระคเณศที่มีจำนวนของพระกรมากเป็นพิเศษ อาจจะมี ๑๒, ๑๔, ๑๖ กรแต่ละพระหัตถ์นั้นถือศาสตราวุธหลากหลายชนิดแตกต่างกันไปอาทิลูกศร คันธนู ดาบยาว ตะบอง ขวาน จักร บ่วงบาศก ฆูใหญ่ หอก ตรีศูล ปางนี้ถือกันว่าเป็นปางออกศึกเพื่อปราบศัตรูหมู่มิตรทั้งหลาย ดังนั้นจึงเป็นความเหมาะสมพิเศษกับบรรดานักรบ แม่ทัพนายกอง ทหาร ตำรวจและข้าราชการ ปางเทรัภคเณศ เป็นปางพระคเณศที่ห้อยพระบาทอยู่บนพญาราชสีห์ พระคเณศปางนี้จะมือขวาเคียว หรืออาจจะเป็นเคียวตามปกติก็ได้ เพราะสัญลักษณ์ที่แท้จริงของปางนี้ก็คือ สิงโตเท่านั้น เพราะสิงโตเป็นเจ้าป่า ดังนั้นจึงเหมาะสมที่ผู้ใหญ่ที่ต้องมีบริวารในการปกครองมาก นอกจากนี้ยังเป็นสัญลักษณ์ที่บรรดากษัตริย์ทั้งหลายแต่โบราณนิยมบูชากัน เรียกว่าเป็นสุดยอดปางของพระคเณศก็ว่าได้ ปางสัมปทาเยศคเณศ เป็นพระคเณศที่เราพบเห็นกันบ่อยคือ มีอาวุธอยู่ในสองพระหัตถ์บน ส่วนพระหัตถ์ล่างด้านซ้ายนั้นถือขนม และด้านขวาอยู่ในทาบระทานพร ซึ่งความหมายของปางนี้คือ การอำนวยพรให้ประสบความสำเร็จนั่นเอง ปางตรีมุขคเณศ เป็นพระคเณศที่มี ๓ พระพักตร์ ๔ กร บางก็ว่ามีความหมายถึง ๓ โลก บางก็ว่าหมายถึง ศิล สมาธิ ปัญญา ปางปัญจคเณศ บางคนเรียกปางนี้ว่า พระคเณศเปิดโลก ปางวิชัยคเณศ เป็นปางที่พระคเณศทางซ้ายเป็นพาหนะมี ๔ กร พระหัตถ์ขวาदानล่างอยู่ในทาบระทานพร ซึ่งมีความหมายถึงการอยู่เหนือบริวารนั่นเอง

ข้อมูลจาก <http://www.devalai.com>